

Västanbladet

GöteborgsRegionens Släktforskare

Årgång 34

2017

Nr 2

*Landarkivarie
Ulf Andersson inviger
släktforskarens gångväg*

Innehållsförteckning nr 2-2017

GöteborgsRegionens Släktforskare

MEDLEMSFÖRENING I SVERIGES SLÄKTFORSKARFÖRBUND Styrelse 2017

- 3 Ordförande har ordet
Lisbet Rodin
- 4 Preliminärt höstprogram hos GRS
- 6 Redaktören har ordet
Per Clemensson
- 7 Lördagsöppet i lokalen
- 8 Några minnen från ett extraordinärt arkivuppdrag
Sture Kristiansson
- 10 Västgötapräst med brokig familjehistoria
Anna Lisa Engman Zetraeus
- 14 Bokproduktion är ett av
- 15 NLA:s kärnområden
Elisabeth Ivarsson
- 17 Några rader om släktforskningens dagar i mars
Christina Claeson
- 18 Ett torparkontrakt från mitten av 1800-talet
Lennart Larsson
- 20 Tag bussen till Halmstad
- 22 Kolerakyrkogård i Lundby
Riksarkivareitämberet
- 24 Svenska krigsfångar i Ryssland, del 1 1700-1709
Galina Sjebalidina
- 30 Landet Runt
Gunilla Brolund

Omslagsbild: Landsarkivarie Ulf Andersson invider släktforskarens gångväg. Foto Björn Edman.

Västanbladet

Redaktionskommitté:

Per Clemensson, LarsOlof Lööf och Johan Ahlén. Västanbladet ingår i medlemsavgiften 200:-/ år och utkommer årligen med fyra nummer. Ansvarig utgivare Per Liljeström

Tidningsmakare

Christina Claeson:
ch_claeson@hotmail.co

Tryckeri: Typographica, Göteborg

Ordf.	Lisbet Rodin 0701-70 84 30 Hults Sörgårdsväg 13A, 436 45 ASKIM lirodin@hotmail.com
Vice ordf.	LarsOlof Lööf 0705-22 24 91 Erik Dahlbergsg. 4, 411 26 GÖTEBORO larsolof.loof@gmail.com
Sekreterare	Gunilla Brolund 0705-50 14 62 Dahlströmsg. 30, 414 65 GÖTEBORG gunilla.brolund@gmail.com
Kassör	Eva von Brömsen 0733-10 06 06 Tornvägen 9, 438 34 LANDVETTER kassor.grs@gmail.com
Vice kassör	Ewert Arwidsson 0723-13 84 15 Eva Rodhes g. 10, 411 11 GÖTEBORG trewetrans@telia.com
Webmaster	Lars Nyqvist, 0767-71 64 56 Trollhättevägen 12, 442 49 KUNGÄLV webmaster.g.r.s@telia.com
Redaktör	Per Clemensson, 031-20 65 63 Södra Vägen 79, 412 54 GÖTEBORG per@clemensson.net
Ledamot	Robert Berggren, 0703-55 00 99 de Geersgatan 16, 416 57 GÖTEBORG ordf.gbghembygd@gmail.com
Ledamot	Inger Clemensson, 031 - 20 65 63 Södra Vägen 79, 412 54 GÖTEBORG inger@clemensson.net
Ledamot	Jan Forslund 0346-222 45 Ljungby Prästgård 101 311 95 FALKENBERG janforslund@spray.se
Suppl.	Ingela Linderå, 0738-01 92 71 Årenprisgatan 2A, 416 52 GÖTEBORG aliceingela@yahoo.se
Suppl.	Johan Ahlén, 0739-97 19 16 Dockeredsvägen 14, 424 91 OLOFSTORP johan@flygfotohistoria.se
Suppl.	Barbro Majjgren 0706-44 81 88 Mästarevägen 10, 305 72 STENINGE qpm@telia.com

Manusstopp för nr 3-2017
meddelas på hemsidan

Ordföranden har ordet

Sommarfint inför hösten hos GRS

Den som vill vara fin får lida pin – sa mamma och satte stickiga papiljotter i håret på mig. Samma sak med lokalen – den blir inte ren om vi inte städar bland alla böcker. Därför hjälps vi åt under sommaren att göra rent bokhylla för bokhylla, en efter en. Pigga raska ungdomar klättrar upp och langar ner böcker, flitiga fingrar dammar av och så langas de upp igen på rengjorda hyllor. Jag kan redan känna den något fräschare doften. Vi äter något lätt tillsammans.

Anmäl gärna ditt intresse som frivilligstädare.

På hemsidan finns anmälningslänk – du kan också ringa till lokalen, 031-131226, där vi kommer att ha telefonsvarare när det är obemannat.

Vi ringer upp och bestämmer tider.

När hösten kommer är det fullt med aktiviteter där släktforskning är fokus – även om det kanske inte ser ut så vid första anblick.

Välkommen att delta och hör gärna av dig
om du har förslag eller idéer.

Trevlig sommar önskar
Lisbet Rodin ordförande

Preliminärt höstprogram hos GRS

Terminen sträcker sig mellan
måndagen 21 augusti till fredagen den 16 december

16-20 augusti Kulturkalaset Postgatan 4

GRS med på Kulturkalaset 16-20 augusti

GRS kommer att samarbeta med Göteborgs Hembygdsförbund under Göteborgs Kulturkalas. Vi vill öka intresset för släktforskning genom att erbjuda information och "kom igång" och med släktforskning vid bemanade datorer i Hembygdsförbundets lokaler på Postgatan vid Kronhuset (bakom Stadsmuseet). Möjligheter till information om och topsning för DNA-test skall också ges. Vi behöver vara många som kan ställa upp och behöver därför hjälp av dig som har tid och möjlighet. Extra genomgång av hur man släktforskar i Göteborg kommer att erbjudas i form av studiebesök i arkiven under sommaren och workshops 12-13 augusti.

26-27 augusti Släktforskardagarna i Halmstad

(GRS anordnar ingen resa då man kan resa med
Rolfs Buss och flyg tur och retur på söndagen.)

9 oktober Föreningskväll

13 oktober Kulturnatta

25 oktober "Landskapskväll"
mer information i nästa nummer.

20 november Höstmöte

5 december Öppet hus för GRS medlemmar

Har du själv något du vill arrangera för föreningens medlemmar är du välkommen att höra av dig till oss.

Teaterföreställningen

UTVANDRARNA

på Stadsteatern

20 september inklusive middag och föreläsning

En påminnelse om att gå på teater tillsammans med GRS.
Teater, föreläsning. Om tidig utvandring, middag och kaffe,
ca 500 kr. Anmäl dig och kanske en vän.

DNA caféer hösten 2017

Presenteras på hemsidan

Datum för kurser i
Släktforskning – grund,
Handskrift,
Emigrant och eventuellt
ytterligare meddelas i nästa
nummer av Västanbladet
och läggs ut på hemsidan.

Kurserna hålls i GRS
regi och lokaler på
Erik Dahlbergsgatan 36 B
Obligatorisk anmälan
via länk på hemsidan.

Succén är tillbaka
Släktforskarhack i november,
datum ej fastställt.

Redaktören har ordet

Efter en långvarig tjänstgöring inom det statliga arkivväsendet och i privat arkivverksamhet har jag upplevt en rad förändringar och innovationer i verksamheterna. I begynnelsen 1956 servade jag forskningen på Krigsarkivet genom att expediera böcker och volymer till forskarna i forskarsalarna. Handlingarna serverades bundna eller i arkivkartonger. Sedermera genom Mormonernas mikrofilmning av släktforskarkällor över hela världen. 1992 besökte jag Salt Lake City's forskningscentral och imponerades av de omfattande samlingarna. Efter rullfilmsperioden som avlöstes av mikrokorten som forskningsunderlag.

I nästa stadium kom mikrokorten att avlösas av scanning med hjälp av datorer. Här står vi i dag med hjälp av arkiv, museer och bibliotek. Även metodiskt har släktforskningen utvecklats.

I begynnelsen bearbetades handlingarna manuellt och horder av "arkivarbetare" sattes i arbete med att person, ort och sak registrera svårlästa handlingar. De handskrivna registren levererades till forskningsinstitutioner runt om i landet. En rationalisering av registerverksamheten skedde genom tillgång till scanning och inom kort hade släktforskarmarknaden översvämmats av CD-skivor både privat och inom stat och kommun så t ex finns på internet emigrantregister, personregister och fastighetsregister av olika slag.

I dag pågår en överföring av arkivhandlingar till internet och en mångfald handlingar tillgängliggörs i dag där. En för forskningen ny utveckling har introducerats genom DNA, som kommit att spela stor roll. Man får genom DNA möjlighet att spåra sin släkt oändligt långt bakåt i tiden. För oss gamla forskare är det kanske svårhanterbart i datorn.

Det krävs särskilda datakunskaper för att nyttja DNA. Vad som är än märkligare är dock att den gamla kunskapen om släktforskningen och dess källor alltjämt består och är nödvändig för att förstå de genealogiska sammanhangen.

De släktforskningsinstitutioner som tillkommit tidigare har tagit avgift för sina tjänster. För en ny politik i detta avseende har annonserats av Riksarkivet som föreslår att alla arkivhandlingar skall vara kostnadsbefriade.

Per Clemensson

Lördagsöppet i lokalen

Lördagsöppet kl. 10-14 varje ojämn vecka
från september i den utsträckning vi kan bemanna –
se vår hemsida och Facebooksida

Nyhet från Sveriges Släktforskarförbund

**En ny bok om emigrantforskning,
av Ted Rosvall och Anna-Lena Hultman**

Några minnen från ett extraordinärt arkivuppdrag

Efter att under 5 års tid varit verksam vid landsarkivet i Göteborg anställdes jag i april 1977 som chefsarkivarie vid dåvarande Statens Vägverk (VV) som då hade sitt huvudkontor i Stockholm, men som under åren 1979–1980 omlokaliseras till Borlänge. VV kom vid den tidpunkten också att inrätta ett dotterbolag, SweRoad, vars huvudsakliga uppgift blev att sälja "know how" till länder, som inom dess ämnesområde, önskade bistånd i sina utvecklingsarbeten. Strax före mitten av 1980-talet hade SweRoad fått ett uppdrag av det Indonesiska vägverket, Bina Marga, att där med hjälp av biståndspengar, bygga upp en modern och databaserad väg- och brodatabank.

Hösten 1985 fick jag en förfrågan från SweRoad att som deras konsult och som expert åka till Indonesien för att där hjälpa till att hos Bina Marga "utveckla ett väl fungerande arkivsystem". Efter någon tids funderande och efter att ha ställt vissa villkor så antog jag anställningen hos SweRoad med början 1 januari 1986 och fick då givetvis tjänstledigt från VV. Mina stationeringsorter i Indonesien blev två, dels huvudstaden Jakarta där Bina Marga hade sitt huvudkontor och dels staden Bandung, där Bina Margas kommande väg- och brodatabank i färdigt skick skulle installeras och där också det blivande arkivet skulle placeras. Båda städerna är belägna på ön Java.

För arbetet hos Bina Marga hade SweRoad redan från början utformat en projektorganisation bestående av konsulter med olika kompetensområden och av skilda nationaliteter. Projektledaren

kom från USA. Som Bina Margas "references" i mitt delprojekt utsågs dels en väg-, dels en broingenjör och vidare ställdes därifrån till mitt förfogande en sekreterare, tre assistenter och en chaufför. Enligt upprättad projektbeskrivning skulle följande två huvuduppgifter utföras och förslag läggas fram för beslut:

- Utarbetande av förslag till lämplig systematisering och klassificering av olika handlingskategorier främst tillhörande väg- och brodatabankerna samt för dessa föreslå en bevarande- och gallringsplan.
- Utarbetande av förslag till uppbyggnad av samt utrustning och inredning till en för ändamålet lämplig arkivlokal.

Min första tid på Bina Marga användes till en fullständig genomgång av dokumentflödet inom främst de båda databankerna, vilket föranledde ett inte obetydligt antal halvdagslånga bilresor på dåliga vägar mellan Jakarta och Bandung och vice versa. Slutresultatet av denna flödesgenomgång blev framläggandet av ett genomgripande klassificeringssystem, som vid tester med delar av Bina Margas personal också upplevdes som väl anpassat för deras verksamhet. Vidare antogs förslagen till bevarande och gallring samt hur gallringen skulle ske. Slutligen kan om dessa deluppgifter sägas, att de var de svåraste och mest tidskrävande. Att sedan ta fram förslag till en ändamålsenlig arkivlokal med därtill hörande utensilier visade sig vara betydligt enklare och inte alls lika tidskrävande. Viss nytta vid detta projekteringsarbete hade

jag givetvis av min tidigare erfarenhet att "bygga upp" VV:s arkivlokal i Borlänge.

Jag kan här också ta upp ett par företeelser som för mig var helt främmande innan jag kom till Indonesien och som väl kan betecknas som "kulturkrockar". Den första utgjordes av skillnaden i uppfattningen av ordet "tidsbegrepp". Om jag t.ex hade bestämt tid för ett möte med några tjänstemän från Bina Marga, så var jag alltid den ende som kom dit på utsatt tidpunkt medan övriga deltagare inte infann sig förrän långt senare, om än alls. Detta förhållande upplevde jag givetvis som ytterst frustrerande eftersom det ofta spräckte upprättade tidsplaner. Vid den andra självupplevda situationen gällde det att klara sig ur ett visst predikament med hjälp av muta. En dag i Jakarta råkade nämligen min chaufför att i en gatukorsning köra på en motorcyklist som därvid föll i gatan dock utan att skada sig. En polisman som sett incidenten, kom rusande fram till oss och skulle skriva rapport om händelsen vilket enligt honom skulle leda till åtal och domstolsprövning mot mig som var innehavare av tjänstebilen; däremot ansågs den inhemska chauffören vara helt utan skuld till det inträffade.

Eftersom jag inte vågade bli indragen i en för mig helt främmande indonesisk rättsprocess tog jag med mig denne "rättsrådig tjänsteman" till en folktommare plats och tryckte ett antal rupier (indonesiska sedlar) i hans hand och så var den saken utagerad. En annan sak, som jag som nordbo hade svårt med, var det tropiska klimatet med dess temperaturer på 30-40 grader C i kombination med en mycket hög luftfuktighet. Ytterligare en besvärande faktor var böneutropen från de islamska minareterna var fjärde timma, framför allt nattetid.

Men det finns också en mängd positiva

sidor och händelser att nämna här. Jag skall dock begränsa mig till ett exempel, nämligen den 30 april 1986. Då var alla i Indonesien stationerade svenskar (30-40 st) inbjudna till Svenska Ambassaden i Jakarta för att där inta ett från Stockholm nedfluget dignande smörgåsbord i anledning av kung Carl XVI Gustafs 40-årsdag. Det blev en synnerligen gemytlig sammankomst, där det svenska språket och den svenska maten åter för en dag kom till heders.

Sammanfattningsvis kan sägas, att jag inte skulle vilja ha det här uppdraget i Indonesien ogjort. Det var en på många vis mycket lärorik tid med nya erfarenheter och insikter. Efter min hemkomst till Borlänge fick jag vid några tillfällen ytterligare erbjudanden från SweRoad om utlandstjänstgöring .men tvingades av olika skäl att tacka nej, sista gången p.g.a. att jag då slutat min anställning vid VV och istället (1988) börjat en anställning som chefsarkivarie vid skogsbolaget STORA, numera Stora Enso, där jag blev kvar till min pensionering år 2005.

Sture Kristiansson

Västgotapräst med brokig familjehistoria

Anna-Lisa Engman Zetraeus

Farmor Maria, som var född på Erska Funkagård i Sollebrunn 1870, talade ibland med viss stolthet om sin "halvbror" Lars Fredrik Möller. Vad hon berättade minns jag inte, mer än att han var präst och dog under en badsemester i Bohuslän. Hon gav mig ett gulnat urklipp ur en tidning, en dödsruna med ett porträtt, som jag gömde i en psalmbok. Varken urklipp eller psalmbok finns kvar.

När jag började släktforska många år senare dök namnet Lars Fredrik Möller upp igen. Jag ville försöka skapa mig en bild av denne präst som gjort intryck på farmor och började därför dra i trådarna för att se på vilket sätt han kunde vara "halvbror" till henne. Det blev mer komplicerat än vad jag kunnat föreställa mig, men samtidigt mycket spännande. Trådarna löpte långt ut i sidled och flera generationer tillbaka i tiden. Farmors far, Anders Andersson på Erska Funkagård, var född på Hindholmen i Lagmansered, Älvsborgs län. Redan i unga år hade han förlorat fyra syskon i "trånsjuka" och kikhosta, nästan samtidigt som modern Karin dött i barnsäng. Tio år gammal flyttar han tillsammans med sin far till Stora Mellby, där båda får plats som drängar på Hede säteri. När Anders gifter sig med Anna Larsdotter 1853, har hon en utomäktenskaplig son vid namn Lars Fredrik, som kommit till världen på Knutstorp i Stora Mellby den 10 december 1842. Äktenskapet inleds olyckligt med ett dödfött tvillingpar och slutar med Annas död

vid en barnafödelse 1860. Däremellan föds sonen August 1857. Att den "oäkte" sonen Lars Fredrik går i skola i Alingsås noteras i en husförhörslängd, men ingenting är för övrigt känt om hans liv förrän hans mor dör. Genom en tillfällighet har jag i min ägo ett handskrivet dokument daterat den 13 augusti 1860. Den som håller i pennan kallar sig Fredrik Fredriksson: "*Af min stiu-fader Anders Andersson i Erska Funkagård hafver jag undertecknad bekommit genom Revärs full andel i arf efter min moder Anna Larsdotter och frikänner min stiu-fader för vidare kommande Kraft för min Räkning.*"

En tid efter moderns död lämnar Lars Fredrik hemmet för att studera vid Skara högre allmänna läroverk. Där är han inskriven så sent som 1861-1869, vilket kan tyckas märkligt, eftersom han redan är nitton år när han börjar studierna i Skara. I elevmatrikeln kallas han Lars Fredrik Möller och hans föräldrar uppges vara lantbrukaren Lars Fredrik Möller och Anna Larsdotter. Uppgifterna i skolmatrikeln kan tyckas något förbryllande. Fadern är en lantbrukare med samma namn som sonen och modern en kvinna vid namn Anna Larsdotter. Efter studierna i Skara avlägger Lars Fredrik mogenhetsexamen vid Stockholms gymnasium och beger sig därefter till Lund för att studera till präst. Man blir nyfiken på vem som hjäl-

per honom att bekosta de långa studierna. Vem är lantbrukaren och vilken relation har denne till sonen Lars Fredrik? Med kyrkböckernas hjälp kan man pussla sig fram och även om det är snårigt växer snart ett galleri av personer och miljöer fram, som känns mycket levande. I husförhörlängderna ser man att Anna Larsdotter var född 1816 och näst yngsta barnet till Margareta Larsdotter och Lars Eriksson på Knutstorp. Efter faderns död hade hon och hennes bror lämnat föräldrahemmet. År 1839 ingår de i tjänstefolket på Mellby prästgård. Samma år tillträder den nye kyrkoherden Henrik Johan Möller sin tjänst i Stora Mellby. I hans hushåll finns en ung man vid namn Lars Fredrik Möller. Han kallas i kyrkböckerna omväxlande "son" eller "fosterson" till kyrkoherden och uppges vara född den 8 september 1822, i Vilske Kleva eller Hemsjö. Enligt uppgift hämtad från Skara högre allmänna läroverks matrikel hade han varit inskriven där 1832-1836. Efter att ha varit furir vid Skaraborgs Regemente, befordrades han till underlöjtnant vid Hallands bataljon 1842, men återfinns samma år i Mellby prästgård där Annas "oäkta" barn Lars Fredrik föds. Anna Larsdotter är då tjugosex år gammal och barnafadern sex år yngre. Även om underlöjtnanten Lars Fredrik ibland kallas "son" till kyrkoherden kan han knappast ha varit det. I bouppteckningen efter kyrkoherden, noteras att denne saknar bröstärvingar. Det finns dock flera tänkbara fäder i släktkretsen, vilket fortsättning-

en skall visa. I Skara Stifts Herdaminnen presenteras kyrkoherde Möller som Magister Henrik Johan Möller, son till gästgivaren i Sollebrunn, Johannes Henrik Möller och Ingrid Berndtsdotter. Han föddes i Stora Mellby 1784, studerade i Skara och i Lund och prästvigdes vid tjugofyra års ålder, blev bataljonspredikant, komminister i Horn och Hemsjö och kyrkoherde i Vilske Kleva för att sluta som prost och kyrkoherde i Stora Mellby. Han gifte sig 1819 med Lovisa Beata Wachenfeldt, dotter till löjtnant Carl Fredrik von Wachenfeldt i Bitterna. Vid tiden för sitt giftermål innehade han en adjunktstjänst i Larvs församling, Skaraborgs län. Kyrkoherde Möller ger intryck av att vara en kraftfull och färgstark person. Han lär ha varit känd både för sin kroppsstyrka och för sitt häftiga humör. Dessutom ansågs han ha varit en skicklig skytt. På grund av sin redbarhet kallades han "Heders-Möller" av sina vänner. Med denna familjebakgrund i åtanke är det kanske inte märkligt att "sonsonen" Lars Fredrik studerar till präst. Det är högst troligt att kyrkoherden i Mellby tidigt haft ett finger med i spelet och känt ansvar för sin släkt. Eftersom Lars Fredrik bedömdes ha läshuvud, ville han säkert hjälpa till att bekosta pojkens framtida studier. Kyrkoherden avlider emellertid redan 1855. Sterbhusets behållning vittnar om stort välstånd. Lars Fredrik tar sin teologiska examen i Lund 1879, prästvigds och återvänder sedan en kort tid till hembygden, där han blir vice komminister i Alingsås landsförsamling. Han är då trettiosju år. Under de kommande tjuo

åren tjänstgör han som vice pastor eller komminister i ett flertal församlingar på västgötaslätten, bl a i Levene, Tengene och Saleby. År 1899 utses han till komminister i Forshem och detta blir hans sista tjänst. Under en badsemester vid Gustafsbergs kurort nära Uddevalla dör han hastigt av "hjärtlidande" den 20 augusti 1911. Skara Stifts Herdaminnen är, som jag tidigare antytt, en rik källa att ösa ur, om man vill hitta målade porträtt av gångna tiders präster. Personteckningen är säkert både godtycklig och överdriven, men ändå intressant. Lars Fredrik Möller beskrivs som en dubbelnatur, "fast och god", "exemplarisk i sin vandel", med sinne för "ordning och reda", något av "tvärvigg", "högt aktad för sin sedlighet" och en man som skötte sitt kall plikttroget. Samtidigt antyds att han "predikade renlärt men trögt" och var "oförstådd i sin nitälskan för tukt och ärbarhet". Att han låste in sitt husfolk om nätterna kunde knappast ha varit populärt. En kamrat från studietiden berättar att Möller envist förmanade de yngre och själv föregick med gott exempel. Samtidigt som han beskrivs som en enstöring är han "öppen och meddelsam" i umgänget med vännerna.

Persontecknaren tycks ha haft nationalskalden Geijers dikt i tankarna, när han beskriver Möller som en ensam person, som hela livet seglat i motvind, "ensam i bräcklig farkost". Han betonar dock att han ingalunda var bräcklig "vad personligheten anbelangar" utan "av segaste virke och härdad i livets kamp och strid". Vad

han anspelar på kan man kanske ana, men slutpoängen blir att Möller till sist lyckades arbeta sig upp till välstånd från "yttersta fattigdom". Man kan undra hur väl persontecknaren kände till Möllers familjehistoria? Grundade han sina tvärsäkra omdömen mest på hörsägen? Vad betyder "yttersta fattigdom"? På vilket sätt var Möller "härdad i livets kamp och strid"? Kan "fattigdom" ha en vidare betydelse än den rent ekonomiska? Att sakna en ansvarstagande far, att reflektera över sin mors tragiska livs-omständigheter kunde väl vara orsak nog att göra honom till ensamvarg tidigt i livet. Kanske skämdes han för omgivningens brist på moral och ville själv vara ett moraliskt föredöme. Farmors far gifte om sig några år efter Anna Larsdotters död. Hans nya fru, Maja Larsdotter, kom från Sollebrunn Västergård och i äkten-skapet föddes två döttrar, Kristina och min farmor Maria. På detta sätt har farmor två halvbröder, även om enbart August är hennes halvbror i egentlig mening. Man kan förmoda att farmor delvis tillbringade sina första levnadsår tillsammans med både Lars Fredrik och August, även om de var hennes betydligt äldre "storebröder".

Här kunde historien ha slutat, om det inte varit så att nyfikenheten på den "okände" fadern fick mig att söka vidare. Hur gick det för löjtnant Möller? Jag undrade om han ibland tänkte på Anna i prästgården och på det barn han blev far till i ungdomen? Fanns det trots allt en relation mellan far och son, som kyrkböckerna inte

avslöjar något om?

Det visade sig att husförhörslängder tillsammans med annan dokumentation kunde ge mer information. Möller, som nu avancerat till löjtnant, flyttar från Stora Mellby 1851 och bosätter sig på det anrika säteriet Hubo i Larvs socken. Att detta tillhörde kyrkoherde Möller och hans fru genom köp och arv från släktingen, löjtnanten Carl Fredrik von Wachenfeldt och hans fru Märta Maria Fleetwood, kom som en överraskning för mig. Enligt flyttningsattesten har löjtnanten Lars Fredrik Möller "goda kunskaper, hederlig frejd och är ledig". Kolumnen för föräldrarnas namn är emellertid tom och attesten är undertecknad av kyrkoherde Theorell i Stora Mellby. Om man studerar de adliga släkterna von Wachenfeldt och Fleetwood, ser man hur en rad fänrikar och löjtnanter passerar revy i släkthistorien och att flera har anknytning till Hubo. Jag finner det högst sannolikt att den biologiske fadern till Lars Fredrik senior finns att söka i den närmaste släktkretsen och att kyrkoherdeparet i Stora Mellby tagit på sin lott att "adoptera" en ung släkting. År 1855, samma år som prostens Möller dör, står Lars Fredrik som ensam ägare till säteriet. Han är nu inte bara löjtnant utan också godsägare. Han har nyligen gift sig med Marie Louise Ullén, dotter till doktor Carl Ullén på Hede säteri i Stora Mellby.

Paret får minst dussinet barn, av vilka de flesta tycks förbli ogifta. Godsägare Lars Fredrik Möller lever ända till år 1900. Den omfattande

bouppteckningen vittnar om en anseelig förmögenhet. Efter båda föräldrarnas död övertar två av dottrarna Hubo. De saknar arvingar. Godsägaren på Hubo ser alltså ut att ha levt ett gott liv. Tack vare sina "fosterföräldrar" fick han ärva ett anrikt säteri. Han gifte sig ståndsmässigt och begåvades med en stor familj. Om han haft någon relation till sin son från ungdomsåren förtäljer inte historien. Vid ett besök i Forshems berömda pilgrimskyrka för några år sedan, vandrade jag runt på kyrkogården för att söka efter en eventuell gravsten efter farmors "halvbror". Jag höll på att ge upp sökandet, när jag plötsligt hittade en hög polerad sten med Lars Fredrik Möllers namn. En liten skylt bland gula liljor vittnade om att graven ännu vårdas av församlingen. Glädjen blev så mycket större när jag hittade en tavla med "series pastorum" uppsatt på en vägg i Forshems gästgiveri. Bland prästerna fanns ett porträtt av Lars Fredrik Möller - samma porträtt som farmor och jag en gång satt och tittade på.

Lars Fredrik Möller

Bokproduktion är ett av NLA:s kärnområden

Arkivarien är ofta ensam i sin roll på ett företag. Därför vill NLA ge medlemmarna verktyg för det dagliga arbetet inom arkiv- och informationsförvaltning. Produktion av häften och böcker med goda råd och exempel inom området dokumenthantering och arkiv har varit ett av NLA:s kärnområden sedan starten 1957. (NLA = Näringslivets arkivråd)

Informationsförvaltning i offentlig och privat sektor är den senaste av NLA:s bokutgivningar. Denna bok är också den hittills mest omfattande – drygt 300 sidor. Författaren Tom Sahlén behandlar ämnet informationsförvaltning i ett brett perspektiv, med utgångspunkt i pågående paradigmskifte, där industrisamhällets analoga dokumentation ersätts med en digital. Boken är en handledning i det mesta man behöver veta när det gäller att analysera, planera och styra hur den digitala informationen kan sparas över tid.

Redan när NLA bildades 1957 var frågan om bevarande av näringslivets dokument aktuell. Förutom den omedelbara nyttan i verksamheten kom också insikten om de nationella kulturvärden som skapas i företagsarkiven. Samtidigt skedde en kraftig ökning av pappersdokument i företagens administration. Behovet av kunskaper om hur alla dessa dokument bäst skulle hanteras var stort. Där och då började produktionen av häften och böcker med goda råd och exempel inom arki-

variens områden. Medlemmar kan köpa böckerna till reducerat pris. NLA brukar också finnas ute på konferenser och mässor med ett bokbord där det ges möjlighet att köpa böcker. Under hösten har NLA haft ett eget arrangemang på Riksarkivet i samband med bokreleasen av *Informationsförvaltning i offentlig och privat sektor* samt haft försäljning vid FAI:s konferens, på ett seminarium i Helsingfors med finska Arkivföreningen samt på Arkivforum i november. Produktionstiden för en bok kan vara upp till ett år, beroende på bokens omfattning. Först startar man ett projekt och väljer ut lämpliga författare. Därefter ska författaren, eller författarna om de är flera, samla fakta och skriva boken. Sedan vidtar en faktagranskning som görs av olika experter. Ambitionen är att sätta samman en grupp med både bred och djup kompetens inom området. Som exempel kan nämnas att den senaste boken, *Informationsförvaltning i offentlig och privat sektor*, har faktagranskats av en referensgrupp bestående av representanter från bland annat Riksarkivet, Ascom AB och Uppsala universitet.

En annan mycket viktig uppgift är att korrekturläsa manuskriptet, vilket utfördes av Jonas Dahlberg, arkivarie på CFN och medlem i NLA:s styrelse. Det blev 312 sidor text inklusive grafer, fotnoter samt termer och begrepp! Inte minst är det viktigt att

boken kläs i en snygg kostym avseende form och layout. Det är ett omfattande arbete som måste göras parallellt med korrekturläsning och som kan vara ganska slitsamt och pressat eftersom det är sista instansen innan tryckning. I detta fall har den grafiska utformningen gjorts av Andreas Jeppson från Arkivcentrum i Örebro. Det är kostsamt att producera böcker, särskilt för en förening med begränsade intäkter. Det eventuella överskott som en bok ger fonderas för kommande bokproduktion. Detta räcker dock inte, utan mer medel måste till för att ro ett bokprojekt i hamn. Det innebär en period av ansökningar hos tänkbara bidragsgivare. NLA vill i detta sammanhang framföra sitt tack till de bidragsgivare som möjliggjort bokproduktion genom åren: Riksarkivets nämnd för enskilda arkiv, Stiftelsen Riksarkivarie Åke Kromnows Jubileumsfond, Svenskt Näringsliv, Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser, Riksarkivet samt Svensk Kärnbränslehantering AB.

Med tyngdpunkt på digital informationsförvaltning och arkivering har olika områden behandlats i bokserien Dokument & Arkiv, där årets bok är den sjätte. Den första boken, *Dokumenthantering i företag och organisationer* (Sven Bodin, Tom Sahlén och Carina Sjögren), utkom år 2000 och följdes av *När arkiven flyttar hemifrån* (nr 2) som handlar om depåföretag, entreprenader och outsourcing av arkiv. *Dokumentstyrning i processorienterade organisationer* (nr 3, red Anneli Sundqvist) beskriver metoder vid införande av elektroniska system

för dokumenthantering och arkivering ur ett livscykelperspektiv.

OAIS-modellen, ursprungligen framtagen av den amerikanska organisationen NASA, numera även på svenska (Oberoende Arkivinformationssystem (OAIS) – Referensmodell (ISO 14721:2012, IDT) blev ämnet för bok nummer fyra i serien, *E-arkivera rätt. Sju perspektiv på hantering av digital information med hjälp av OAIS* (2009, Askergrén Karin, Borglund Erik, Ivarsson Elisabeth, Johansson Hanna, Prager Katharina, Samson Fredrik, Toller Eva).

Gallring är ett ständigt aktuellt ämne för arkivarier. Gallring av e-arkiv kräver proaktivitet och en hel del kunskaper om IT-system, vilket behandlas i *E-gallra rätt* av Daniel Höffker, Hanna Ilander och Niklas Norée (nr 5). Boken har en föregångare i NLA:s bokutgivning, *Gallra rätt* (1986, Leif Gidlöf och Per Clemensson) som tar upp alla aspekter av gallring av analoga arkivhandlingar. Den efterfrågas idag av unga arkivarier, som när de kommit ut i yrkeslivet då och då även ställs inför att gallra ett pappersarkiv.

Tidiga publikationer från NLA är exempelvis *Ta hand om dina bilder* (1989) av Mats Sjölin, som behandlar fotografiet, en dokumenttyp som återfinns hos de flesta företag men som behöver särskild omsorg vid arkivering. *Arkivhandboken* (1977, Anna Christina Meurling) är en handbok för de arkivarier som hade till uppgift att hantera stora mängder

material i företagsarkiven, utgiven i samarbete med Svenska Arbetsgivareföreningen. *Arkivarien och 9000* (1996, Rolf Sjögren) handlar om ISO-standarderna för kvalitet (numera ISO 9001) och de krav standarden ställer avseende bland annat hur verksamheten bör dokumenteras med god kvalitet.

Ta hand om dina ritningar

(1993, Bertil Svensson och Håkan Axelsson) är en annan skrift som fyllt sin funktion i många företagsarkiv. Ritningar kan vara en värdefull informationstillgång inte minst hos tillverkande industri. Mycket har dock hänt inom denna dokumenttyp sedan dess. Numera skapas ritningar i sofistikerade digitala system som CAD (Computed Aided Design) och BIM (Byggnadsinformationsmodellering) till exempel. Det är NLA:s medlemmar som kommer med förslag på ämnen för nya handböcker. Snart kommer Styrelsen att börja planera nästa bokprojekt. Från NLA:s medlemsenkät 2016 har styrelsen fått en del uppslag från medlemmarna om ämnesområden där man önskar aktuell och fördjupad information. Och i tidens tecken så blir kanske nästa bok publicerad i digital form som e-bok, vem vet?

I serien Dokument & Arkiv

Dokument & Arkiv nr 1: Bodin Sven, Sahlén, Tom och Sjögren, Carina: *Dokumenthantering i företag och organisationer*. Utgiven tillsammans med Folkrörelsernas Arkivförbund. (2000)

Dokument & Arkiv nr 2: Klockhoff Daniel, Larsson Mats, Latva-Koivisto Pentti,

Lindsay Natt och Dag Margareta, Litzing Sam och Staunstrup Pontus:

När arkiven flyttar hemifrån. Utgiven tillsammans med Folkrörelsernas Arkivförbund. (2001)

Dokument & Arkiv nr 3: Sundqvist Anneli, (red) *Dokumentstyrning i processorienterade organisationer*. Utgiven tillsammans med Folkrörelsernas Arkivförbund. (2005)

Dokument & Arkiv nr 4: Askergrén Katrin, Borglund Erik, Ivarsson Elisabeth, Johansson Hanna, Prager Katharina, Samson Fredrik, Toller Eva: *E-arkivera rätt. Sju perspektiv på hantering av digital information med hjälp av OAIS* (2009)

Dokument & Arkiv nr 5: Höffker Daniel, Ilander Hanna och Norée Niklas: *E-gallra rätt* (2013)

Dokument & Arkiv nr 6: Sahlén Tom: *Informationsförvaltning i offentlig och privat sektor* (2016)

Publikationer av NLA i urval

(några av dem finns ännu till försäljning, www.NLA.nu)

1977 Meurling, Anna Christina: *Arkivhandboken. Arkivbildning och hantering av skriftlig dokumentation i små och stora företag*. Utgiven tillsammans med Svenska Arbetsgivareföreningen.

1986 Gidlöf, Leif, Clemensson, Per: *Gallra rätt!*

1988 Norberg, Axel: *Arkivera rätt. Råd i arkivfrågor från NLA*.

1989 Sjölin, Mats: *Ta hand om dina bilder. En hjälp till självhjälp*.

1993 Persson, Eva: *Aktiebolagslagen ur arkivperspektiv*.

Svensson, Bertil och Axelsson, Håkan: *Ta hand om dina ritningar*.

1996 Sjögren, Rolf: *Arkivarien och ISO 9000 Dokumenthantering enligt kvalitetssystem ISO 9000 och arkivarierollen*.

Fakta:

Referensgruppen som faktagranskat Informationsförvaltning i offentlig och privat sektor bestod av
Anneli Sundqvist, Högskolen i Oslo och Akershus
Göran Samuelsson, Mittuniversitetet
Reine Rydén, Uppsala universitet
Fia Ewald, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
Håkan Lövblad, Riksarkivet

Malin Norström, Karolinska Universitetssjukhuset
Mats Andreasen, Ascom Sweden
Jonas Dahlberg, Centrum för Näringslivshistoria
Eva Öhlund, NLA
Elisabeth Ivarsson, SVT Inköp
Magnus Geber, Riksarkivet
John Häggelöf, Dispose AB
Anastasia Petterson, ansvarig utgivare.

Elisabeth Ivarsson

Några rader om släktforskningens dagar i mars

Efter en sedvanlig pampig invigning med musik, dans och invigning av Släktforskarernas gångväg väntade ett stort antal utställare på alla besökare. Årets arrangemang avhölls på Landsarkivet i Göteborg med en kompletterande föreläsningssal på Stadsbiblioteket. Många besökare och intressanta föreläsningar under dagarna två. Karin Bojs föreläsning drog fullt hus, och flera DNA-tester gjordes under dagarna.

Christina Claeson

**Bläck och Toner
för din Skrivare
Original, Pirat och Återfyllda**

pappershornan.se

**Pappershörnan
Aschebergsgatan 40
411 33 GÖTEBORG
031-20 42 06**

Ett torparkontrakt från mitten av 1800-talet

Författaren, emigrantforskaren och Amerikakännaren Alin Widén (1897-1983) har bland annat skrivit en bok som heter "Vår sista folkvandring". Den handlar naturligtvis om de cirka 1,2 miljoner svenska som valde att lämna landet från cirka 1850 till en bit in på 1900-talet. Det fanns ju ett flertal orsaker till varför en del av våra förfäder valde att emigrera. Den politiska och religiösa ofriheten i landet ogillades av många. Den främsta anledningen till att så många valde att söka sig en ny tillvaro, främst i Amerika, får dock anses ha varit den fattigdom och det armod som drabbade många på grund av nödår och arbetslöshet. Följande avsnitt ur boken är värt att återge. Det ger en mycket konkret inblick i de obarmhärtiga krav som godsägaren ställde på fattiga torparfamiljer. Kanske har just Du som läser detta, haft en anfader någonstans som tvingats leva under sådana här omständigheter, men som till slut tröttnat på förtrycket och gett sig av. Citat från boken: "Möjligheterna för en man utan kapital att få en egen gård var praktiskt taget obefintliga. Att bli nybyggare och odla upp ett stycke jord var detsamma som att bli torpare. Ett torparkontrakt från 1800-talets mitt är för vår tids sätt att se ett upprörande dokument, som för tanken till slaveri och livegenskap. Vi kan citera ett från Gårdveta gård i Kalmar

län. För rättigheterna att bo i en koja i skogen och bruka åkerlappar som torparen själv brutit upp skulle han också göra flera dagsverke i veckan. Därtill tillkom kvinmodagsverken med skyldighet att spinna en viss kvalitet av lin och ull. När helst bud sändes skulle torparen gå dagsverken på gården med ersättning av 24 skillingar, hustrun skulle dagsverka för 16 skillingar. Utan ersättning skulle torparen årligen leverera tre kappar enbär, tre kappar lingon, och sex st blodiglar. Han hade viss del av gårdens gärdesgårdar, vägar och broar att underhålla och han skulle anskaffa och underhålla de åder och källkar som behövdes vid herrgården. Torparen var skyldig att gå nattvakt vid herrgården utan ersättning, det var höga böter för försummelse och när så påfordrades så skulle han likaledes "utgöra gångbud". Han hade en viss del av gårdens skogar att övervaka så att de inte utsattes för åverkan som han själv befanns skyldig till åverkan å herrgårdens ägor skulle han utom skadeersättningen betala 30 riksdaler.

Om torparen inte punktlig inställde sig, då han eftersändes för extra dagsverken", eller annan tjänstbarhet" skulle han göra straffdagsverke och samma påföljd drabbades han av, ifall han skickades med bud till någon annan torpare att göra extra-

dagsverken och inte utförde budet ordentligt. Torparen fick inte inhysa någon okänd människa hos sig, han skulle vara nykter och arbetsam, uppföra sig troget och redligt och framförallt visa lydnad mot gods-herre eller den han i sitt ställe förordnade. På det torpet, som det här var frågan om, utgjordes skörden första året av två skräppor råg, som torparen bar i en påse till kvarnen. På sommaren var arbetstiden från solens uppgång till dess nedgång. På vintern skulle torparen vara vid herrgården klockan fyra om morgonen, Att godsherren förbjöd sina torpare att skänka bort mat till tiggare förefaller vara ett onödigt påbud, de kunde inte gärna ha något att skänka bort. Torparen var helt beroende av godsägarens nåd. Även om denne utkrävde alla sina rättigheter.”

Kommentarer: Gårdveda, som ligger strax utanför Målilla i Småland var en större gård som i mitten av 1800-talet ägdes av Överstelöjtnanten och Kammarherren Adolf Jakob Fredrik Carleson. Till Gårdveda hörde även Botegårdens säteri. Ett stort antal torp hörde till dessa gårdar.

En Kappe är ett rymdmätt på cirka 4,6 liter. En Skäppa är också ett rymdmätt på cirka 21 liter. Årder är en mindre träplog. 24 skillingar är en halv riksdaler. Detta var en normal dagsverkslön för en arbetare runt 1850.

En prislista kunde se ut ungefär så här: En höna eller ett tjug ägg kostade ca 30 Skilling. 1 kg fisk ca. 12 skilling. 1 kg smör ca. 1 riksdaler. En ko ca. 40 riksdaler. Ett par strumpor ca. 1 riksdaler. En torpare och hans hustru kunde kanske på den här gården få ihop en årsinkomst på någonstans mellan 100-150 riksdaler. Som jämförelse kan nämnas att en Adjunkt hade en årslön på ca 1000 Riksdaler. Det är dock svårt att göra den här typen av jämförelser eftersom man inte vet om det till exempel ingick mat eller andra förmåner när torparen och hans hustru arbetade på gården. Helt klart är att torparfamiljens vardag, torde ha varit utomordentligt svår.

Källa till uppgifterna om löner och priser är boken : Vad kostade det? Av Lars Lagerqvist och Ernst Nathorst-Böös.

Marktilldelning i USA. 1862 då den svenska massemigrationen började tillkom i Amerika den så kallade Homesteadlagen. Den innebar att varje emigrant som förklarade sig villig att bli amerikansk medborgare fick rätt att gratis erhålla 65 hektar jord. Dvs. 650,000 m² (800x800) meter. De kunde sedan köpa till poster om 10.000 m² för 3 dollar styck. Resekostnad Göteborg-Amerika på 1870-talet ca. 175 riksdaler riksmünt.

Lennart Larsson

Ta bussen till släktforskardagarna

Rolfs Flyg & Buss arrangerar en dagstur till Släktforskardagarna

Vi startar från ett femtiotal orter i södra Sverige med specialanpassade upplastningsrutter från Skåne, Halland, Småland, Bohuslän och Västergötland. Väl på plats i Halmstad stannar vi i cirka sex timmar och besöker Släktforskardagarna på Halmstad Arena. Temat för Släktforskardagarna i år är "Vägar till Västerhavet". Har du emigranter i familjen? Eller stutare och fiskare? Kanske letar du efter snapphanar och andra äventyr från den danska tiden? Eller vill du bara veta vart morfar flyttade i början av 1900-talet? Svaren hittar du på denna dagstur till Släktforskardagarna i Halmstad 27 augusti 2017. Lunch- och kaffeservering finns, och vill man vila fötterna en stund går man på någon av de intressanta föreläsningarna (ingen extra kostnad). Träffa och lyssna på Ted Rosvall, känd från tv-programmet "Vem tror du att du är?", som talar om släktforskningens grunder. Inspireras av Peter Sjölund, författare till böckerna om DNA-test – det senaste inom släktforskningen – som ger tips och tankar om släktforskningen inför framtiden. På Släktforskardagarna hittar du inspiration till berättelsen om dina egna rötter! Här får du råd och tips om hur man kommer igång – allt finns ett knapptryck bort. Du får hjälp att söka tre generationer tillbaka. Vill du, kan du sedan fortsätta detektivarbetet hemma vid datorn eller på ditt bibliotek. Våra bussar vänder hemåt under sen eftermiddag och när hemorten under kvällen.

Läs mer på om Släktforskardagarna på www.sfd2017.se

Ingår: Bussresa t/r · inträde

Speciellt: Släktforskardagarna 2017:s huvudsponsor Arkiv Digital erbjuder Rolfs Flyg & Buss bussresenärer, som inte tidigare varit abonnenter på Arkiv Digital, en gratis prenumeration i en månad på Arkiv Digital's bas-variant (värde 295:-). Prenumerationen tecknas på plats i Arkiv Digital's monter.

Pris för dagsturen den 27 augusti med Rolfs Flyg & Buss: 425:-. Med bokningskod "SFD2017" är priset enbart 395:-. Bokningskoden anges antingen vid telefonbokning eller i rutan Övrig information Rolfs Flyg & Buss erbjuder start från ett femtiotal orter i södra Sverige, bland annat Uddevalla, Skara, Jönköping, Göteborg, Trelleborg och Malmö, se startplatser. Resan betalas tre veckor före avresan.

ROLFS FLYG & BUSS

FISK i FOCUS AB

Måndag 9-18 Tis - Ons 7-19
Tors - Fre 7-20 Lördag 7-18
Söndag 12-18

031-703 05 25 0709-42 33 01

fiskifocus.se

Den välrotade blomsteraffären i Vasastan frösåddes redan 1912, Med gröna fingrar & spirande inspiration går vi nu in i det nya seklet. Välkommen till oss på hörnet av Aschebergsg & Engelbrektsgatan,

Instagram: la fleuriste eller www.lafleuriste.se

Tel 031-711 20 82

Kolerakyrkogård i Lundby

Ur: UV RAPPORT 2012:184 ARKEOLOGISK FÖRUNDERSTÖKNING

Riksantikvarieämbetet

En arkeologisk förundersökning har utförts på Kolerakyrkogården 102:1 i Lundby församling i Göteborg. Anledningen var att Svenska kyrkan i Göteborg ansökt om tillstånd att återanvända delar av kyrkogården för att anlägga en askgravlund. För att inte störa äldre redan gravlagda på gravgården förespråkas ett skydd från 0,5 meters djup, då gravar visat sig kunna komma redan på detta djup.

Bakgrund Förundersökning i form av schaktgrävning har utförts på Kolerakyrkogården 102:1 i Lundby mellan den 31 maj och 6 juni. Beställare är Svenska kyrkan i Göteborg som ansökt om tillstånd till arkeologisk undersökning för att de vill återanvända kyrkogården och anlägga en askgravlund.

Kunskapsläget Kolerakyrkogården etablerades i samband med den stora koleraepidemin i Göteborg år 1834, då många särskilda kolerakyrkogårdar inrättades i landet. I Göteborg dog var tionde invånare under den första koleravågen 1834. Inte mindre än nio koleraepidemier drabbade Sverige fram till och med år 1884, då kolerabakterien identifierades i avföring hos sjuka, först nu reagerade samhället fullt ut på att det förorenade dricksvattnet var smittobärande

och orsak till epidemierna. Gravgården användes för gravsättning av delar av Lundby församling. Gudstjänsterna hölls i den gamla Lundbykyrkan fram till och med 1886, då den nya Lundbykyrkan stod färdig med kyrkogård för gravläggning. Under femtio års tid gravsattes församlingsmedlemmar i Lundby på Kolerakyrkogården. Gravgården finns inom ett plant omvärdat grönområde i en stadsdel med egnahemsbebyggelse. Gravgården mäter 85×70 meter i sydöst-nordvästlig riktning (d.v.s. 5950 kvadratmeter) och det är den nordvästliga delen som nu är aktuell för undersökning (omkring 1500 kvadratmeter). Kring kyrkogården finns en lagd stenmur (0,5–1 meter hög och cirka 1 meter bred). Mot murens insida ses upplagd gräsbeväxt jord som sluttar in mot gravgården. Tre gravstenar finns, varav en med inskriptionen Petter Blom f 1812 d 1875 (inga uppgifter om Petter Blom har kunnat finnas i gravböckerna). I gravgårdens nordvästliga del kan en terrassering anas cirka 20×10 meter (nordnordöst-sydsydväst) och 1 meter hög med plan stenfri ovasida samt rundade sidor i söder öster. I fornminnesregistret tolkad som möjlig plats för kapell.

Syfte och frågeställning Förundersökningen skulle förse Länsstyrelsen med ett fördjupat kunskapsunderlag och det skulle framgå om det fanns några gravläggningar inom fornläm-

Foto: Margareta Olofsson

ningen. Eventuella gravläggningar skulle avgränsas och gravdjup fastställas. Gravarna undersöktes inte närmare då det inte ansågs önskvärt att störa dem i onödan. Därför lät vi bara schakta ned till en nivå där kistlock kunde skönjas, alternativt till en meters djup då de gravlagda var placerade djupare. I två schakt låg gravarna något grundare och dessa schakt grävdes bitvis därför inte lika djupt. I schakt 112 påträffades grav A104, som är en spädbarnsgrav, på 0,5 meters djup med spikar och kistlock skönjbart i ytan. I grav A100 kom kistspikar på 0,8 meters djup som anger kista. Kistans kontur var 1,2 meter lång. Gravlagd antas vara barn/tonåring. I schakt 152 påträffades i grav A142 en kistkant och spik på 0,78 meters djup, samt i grav

A148 kistspikar på 0,8 meters djup. De grundare gravarna låg alla upp mot ett bergsimpediment i väster. I undersökningsområdets nordvästra kant eftersöktes rester av en eventuell grundläggning tillhörande ett kapell utan framgång, inga lämningar kunde ses i lagren här som kunde antyda en synligt grundlagd byggnad.

Utvärdering och förslag till fortsatta åtgärder Trots att gravmaterialet kan vara dåligt bevarat, kan det ge underlag till viktiga reflektioner beträffande vardagslivet för gemene man under 1800-talet i Göteborg. Gravmaterial ger sällan uppgifter om dödsorsaker, men däremot är det möjligt att få en god bild av de kroniska sjukdomstillstånd och skador som personerna drabbades av under sin livstid. På så vis kan osteologiska material komplettera de tidsperioder från vilka vi har skriftliga källor.

Foto: Margareta Olofsson

Svenska krigsfångar i Ryssland

Del 1 1700-1709

Kriget om en omfördelning av de svenska besittningarna runt Östersjön mot slutet av 1600-talet var väntat i Europa. Kungen av Danmark och Norge Fredrik IV, den sachsiske kurfursten och kungen av Polen August II den starke, och slutligen den ryske tsaren Peter I traktade hett efter en revision av den politiska kartan för att få möjlighet att återta eller förvärva land och vattenområden som behärskades av den svenska kronan. När den unge arvingen Karl XII så besteg tronen, och England och Frankrike var upptagna av kampen om den spanska tronföljden fann de att lämpliga förutsättningar för ett anfall hade uppkommit. Det stora nordiska kriget kom att vara i 21 år och offren för kriget var inte bara de som stupade på slagfältet, utan också hundra- och tusentals militärer och civilpersoner, män, kvinnor och barn, som hamnade i fångenskap. De kom att för många år skiljas från sina nära och kära, och många fick aldrig återvända hem. Också fångarnas familjer drabbades, då de i avsaknad av familjeförsörjare tvingades föra en eländig tillvaro. När vi nu påbörjar den här undersökningen ska vi emellertid försöka att lämna känslorna därefter. Den mest optimala är den ståndpunkt som Helge Almquist intar när han studerar ämnet. Vi ska i likhet med honom avstå från värderingar av vilken av parterna i den militära konflikten som var grymmast i behand-

lingen av tillfångatagna fiender. Grymheten och orättvisorna i förhållande till fienden definieras som bekant inte av hur ofta de manifesteras, utan av att de faktiskt förekommer. Vare sig Ryssland, Sverige eller något annat land som deltog i det stora nordiska kriget var utan synd i det avseendet, trots den flitiga användningen av kristen patetik. De första att hamna under krigets ångvält är diplomaterna och deras familjer. Det här kriget innebar inget undantag. Den främste diplomatiska företrädaren för Sverige var Thomas Kniper, svenskt handelsråd som skickats till Ryssland för att återuppbygga den svenska fastighet i Moskva som brunnit ner 1684. Han fick sedermera mer omfattande befogenheter, adlades och tog sig namnet Knipercrona. Det kan vara värt att notera att för Knipercrona kom, trots ryssarnas uppenbara förberedelser och de högljudda rykten som hördes inte bara i diplomatiska kretsar i Moskva, utan i hela Europa, krigsutbrottet helt oväntat. Han föredrog av någon anledning att tro på de ryska myndigheternas försäkringar att det inte skulle bli något krig. Det sa utrikesministern Fjodor Golovin, och tsar Peter själv förebrådde under en mottagning sändebudets hustru för att hon spred lögnaktiga rykten, och att han inte hade för avsikt att ödelägga freden "med sin dyre broder Karl". Man ska sannolikt inte förvånas alltför mycket åt att Knipercrona som mycket erfa-

ren affärsman, som kände ryssarna väl, visade sig så blind. Det var många som inte ville se eller tro på tsar Peters beslutsamhet, alltifrån den ambassad under ledning av baron Johan Bergenhielm som lämnade i februari 1700, och till den unge konungen Karl XII själv. Den 19 augusti år 1700 anlände ett detachment om 26 soldater under ledning av kansliskrivaren Boris Rodostamov till den svenska ambassadens fastighet i Moskva med en skriftlig underrättelse från tsaren om att krig inletts mot Sverige. I samband med detta förklarades residenten Thomas Knipercrona och hans familj; "hustrun Barbara, sönerna Tomas och Ivan, dottrarna Catharina, Helena och Dorotea, läraren Ivan Petrov, tyska hembiträden samt två ryska jungfrur" vara gripna. Samtidigt upprättade två förvaltare en förteckning över hans ägodelar. Förutom Knipercrona själv arresterades i Moskva ytterligare 10 personer, inklusive ett antal köpmän, och sändes till Ambassadkansliet. En tid senare anlände även gripna personer från andra städer. Ödet för åtminstone två av de först internerade personerna kan vara värt att nämna särskilt. Bland de studenter som befann sig i Moskva på stipendium från den svenska kungen för att studera ryska fanns en Benedict Schilling, som tillsammans med andra häktades och sattes i fängelse. Av allt att döma fick han där ett intressant förslag, som han valde att acceptera. Hans färdigheter kom till användning inom Ambassad-

kansliet, där han kom att tjänstgöra som översättare från svenska, latin, tyska och italienska. Han var under hela kriget en förbindelselänk mellan de svenska fångarna och de ryska myndigheterna. På många brev från de svenska krigsfångarna i Ryssland kan man se noteringen "läst av Schilling", vilket betydde att han var upphovsman till översättningen. Det ska påpekas att Schilling, till skillnad från en annan och mer erfaren översättare från svenska vid namn Peter Coyet, av de ryska myndigheterna aldrig kom att misstänkas för förräderi. En annan av de gripna fick ett mycket mer tragiskt öde. Det handlar om den unge vetenskapsmannen Henrik (eller Andrej, som han kallas i ryska källor) Brenner, som senare blev känd svensk naturvetare. På tillbakaresan från Persien, dit han rest som deltagare i en ambassad under ledning av Fabricius för att studera landets språk och kultur, greps han av de ryska myndigheterna efter att ha angivits av en lokal bonde. I samband med visiteringen av en viss "Andrjusjka Jakovlev" (som Brenner uppgav att han hette) fann man i en större "persisk" koffert anteckningsböcker och brev, som förklarades vara spionrapporter. Från Dvina skickades han i fotbojor till Moskva, där det anställdes förhör, under vilka det framkom att han anlät från Persien till Moskva i september år 1700, blivit rädd för att han skulle gripas som alla andra och därför hållit sig

gömd i Tyska förstaden och sedan i januari 1701 tillsammans med en perser givit sig av utomlands. 1701 ställdes Henrik Brenner under förmyndarskap av furst Boris Alexejevitch Golitsyn, känd för sina liberala åsikter och sin proväsliga inställning. Brenner blev lärare åt furstens barn, och hans situation blev ganska komfortabel. Men efter att det 1705 dök upp uppgifter i Moskva om att ryska generaler förvisats från Stockholm, greps Brenner på nytt, slogs i bojor och skickades till Nizjnijrod, där han hölls fången under mycket svåra förhållanden, "uti järn och i grymt fängelse". I händerna på de moskovitiska myndigheterna blev han i många år föremål för allehanda manipulationer för att utöva påtryckningar på de svenska myndigheterna. Det var inte utan att det även inträffade ett antal missförstånd, som så ofta under de första hetsiga dagarna av ett krig. En person i den första gruppen arresterade var den svenske kaptenen Boris (Berngart) Winter. Av hans böneskrift får vi veta att han strax innan kriget trätt i tjänst i general Adam Weides regemente och kvarlämnats i Moskva tillsammans med ett antal sjuka soldater när Weides förband skickades till Narva. Han arresterades, precis som alla andra "svear", placerades på ett kansli och inkvarterades sedan mot borgen hos hovmannen Tjeglov. Några månader senare sändes han tillsammans med sin hustru att tjänstgöra på garnisonen i Sevsk. Den 21 augusti 1700 anhöll Knipercrona i ett brev till tsar

Peter om att han tillsammans med en son och marskalken Rank via Archangelsk skulle sändas tillbaka till hemlandet. Peter gav order till bojaren Alexander Prozorovskij att denne skulle ordna med residentens avresa, men till myndigheternas förvåning började denne själv att dra benen efter sig. Snart fick de ryska myndigheterna besked om att det ryska sändebudet furst Andrej Chilkov (Chilkow) hade gripits i Sverige, och frågan om att skicka tillbaka Knipercrona blev inaktuell för en tid. Han blev kvar i Ryssland fram till 1708, och kom att fylla en viktig funktion då han bevakade behandlingen av de svenska krigsfångarna i Ryssland. I brev till kungen och den kungliga assessorn Samuel Göthe beskriver Knipercrona ingående början på sina missöden i Ryssland. Till exempel att alla invånarna på ambassaden fram till november 1700 hölls inspärrade i en lokal och senare tilläts gå ut för att göra inköp under bevakning av soldater. Från första början var den som orsakade honom mest obehag kansliassistenten Jermolajev, som avdelats för honom "för tillsyn", vilket Knipercrona klagade över ett antal gånger till Ambassadkansliet. Den 20 december 1700 utfärdade de ryska myndigheterna ett dekret om att "svearna" skulle fördelas bland bojare, hovfolk och personer ur duman. Denna praxis kom i enstaka fall att användas även under de följande åren.

Den 11 juli 1705 skriver till exempel en Lillje till sin hustru att han tillsammans med en Ennes inkvarterats hemma hos bojaren Tichon Stresjnev. Man kan anta att deras ställning i ryska aristokratiska hem i de fallen skiljde sig fördelaktigt från situationen för dem som hölls fångna i källarlokaler under stor trängsel, till exempel i vissa av klostren i Moskva eller på den så kallade Lillryska gården. Men även annat kunde förekomma: faktorn Tomas Gerber inkvarterades till exempel hos furst Alexej Prozorovskij, och hans hustru Kristina hos familjen Plochoj. Vid samma tidpunkt splittrades också residentens familj. Han själv och yngste sonen fick stanna kvar på den tidigare platsen. Hustrun och yngsta dottern skickades till köpmannen Ivan Svrtjkov. Sonen Tomas sändes till furst Alexander Mensjikov och dottern Catharina till hovmannen Vinjus. Situationen bekymrade inte bara residenten själv och de svenska myndigheterna. De preussiska diplomaterna greve Donn i Stockholm och von Printzen i Moskva var mycket aktiva i sina försök att övertala svenskarna att mildra förhållandena i fångenskap för ryssarna, och ryssarna i sin tur att återföre den svenske diplomatens familj. Under första hälften av januari 1701 börjar fångar från stridsområdena anlända till Moskva; soldater, ryttare, gods-ägare och bönder, men även köpmän, skeppsbyggare och hantverkare. Nu fanns det totalt i Moskva 127 fångar. Det första slaget ryssarna vann vid godset Erastfer den 29 (30) innebar början på verklig

krigsfångenskap. Med översten Gustaf Enesköld i spetsen togs 232 personer till fånga. Det totala antalet i Moskva registrerade svenska krigsfångar uppgick vid slutet av år 1701 till 359 personer. Deras situation, såväl den materiella som den mentala, krävde allvarlig uppmärksamhet från de speciellt befullmäktigade företrädarna. Överste Enesköld började aktivt bistå Knipercrona, och från och med 1704, efter att ryssarna intagit Narva, leddes verksamheten av generalmajor Henning Horn. De europeiska länderna hade vid den här tiden ingen klar lagstiftning om hur krigsfångar skulle behandlas, utan allt reglerades av den praxis som utvecklats under kriget på 1500-1600-talen och av den kristna moralen.

De viktigaste inslagen i denna praxis var följande: • officerare och statstjänsteman skulle under fångenskapen försörjas av sin egen regering, genom att en del (som regel hälften) av deras lön överfördes till dem; • meniga och underofficerare skulle försörjas av "den mottagande" staten. I Ryssland utbetalades en ersättning som skulle räcka till maten; • fångarna betraktades som personer som tillfälligt uppehöll sig på fiendens territorium och som omfattades av vissa restriktioner; • fångarna tilläts brevväxla, men breven censurerades i syfte att upptäcka huruvida de innehöll hemliga eller negativa uppgifter; • rörelsefriheten var begränsad; trosfrihet skulle råda.

Även Peter I höll sig till denna praxis i sin strävan att genomföra en europeisering av det moskovitiska riket. Tyvärr kolliderade de goda föresatserna inte sällan med verkligheten. Det är viktigt att notera att de svenska krigsfångarnas ställning i princip inte ändrades under hela kriget, men slaget vid Poltava 1709 innebar trots allt vissa förändringar, något som i första hand berodde på den väsentliga ökningen av antalet tillfångatagna karoliner i Ryssland. Av det skälet har vi indelat denna artikel i 2 delar, före och efter Poltava. Man bör ha i minnet att förändringar i alla fångars situation, såväl till det bättre som till det sämre, oftast bestämdes av under vilka förhållanden som motståndarsidan höll sina fångar. Man träffar därför ofta i officiella och privata brev från tillfångatagna karoliner på böner om att förhållandena för de ryska fångarna ska förbättras, för då "bliver det gott även för oss". Och om det kom uppgifter om brott mot fångarnas rättigheter så ledde det till svarsrepressioner. Löjtnanten von Krusenstjerna, som släpptes 1702 för att föra förhandlingar om en fångutväxling, uppgav till exempel att en del karoliner hölls fångna på Kristi Förklaringskansliet (där särskilt farliga fångar satt) slagna i bojor. De svenska myndigheterna arresterade omgående ett antal ryska officerare och situationen förvärrades än en gång. Sådana händelser inträffade relativt ofta, och båda sidor kontrollerade därför noga att inga uppgifter av det här slaget kom fram. Ytterligare en viktig detalj bör nämnas. Situationen för officerare och meniga i Ryssland och i Sverige skiljde sig i realiteten på

ett betydande sätt. Detta tar sig många uttryck, till exempel i att historiker har tillgång till mycket fler källor som beskriver officerares och statsjänares liv i fångenskap, än vad som gäller för de flesta soldater, sjömän, riddare och andra. Det rör sig inte bara om karolinernas egna brev och dagböcker, utan framför allt om den officiella dokumentation som fördes av myndigheterna i Ryssland och Sverige. I realiteten har vi inte ens tillgång till exakta siffror och data om ödet för tusentals svenska fångar i Ryssland.

Skillnaderna i förhållandena för särskilt fångar ur aristokratin var ganska märkbara, och dessa kan vi fortsatt följa. Det kan vara värt att särskilt notera behandlingen av residenten Thomas Knipercrona. Hans nära kontakter inom den diplomatiska kåren i Moskva, vänskap med mycket inflytelserika ryska dignitärer och tjänstemän (en del av dem betalade aldrig tillbaka sina skulder till honom) och representanter för den Tyska stadsdelen kom att avgöra denna särställning. I juni 1701 lyckades han till exempel övertala de ryska myndigheterna att de skulle tillåta hans yngste son att besöka en lärare "varje dag för en mindre stund". Den äldste sonen Tomas Knipercrona hade åtminstone under sommaren 1704 möjlighet att personligen överlämna suppliker från sin far till de ryska myndigheterna. Samtidigt var residentens belägenhet långt ifrån stabil. På våren 1702 kan Knipercro-

nas situation i Moskva i likhet med den som gällde för hans visavi (furst Chilkov och ett antal generaler) i Stockholm beskrivas som ganska komfortabel. De kan röra sig fritt, de tar emot gäster, bland vilka också finns den lokala aristokratin. I juni gör emellertid tre officerare av de ryska fångarna ett försök att fly, och situationen kom att förändras för alla. Men 1703 får Knipercrona på nytt vissa lättnader: han fick tillstånd att hälsa på "i tre gårdar", och han kunde träffa sina vänner på torsdagar och söndagar i kyrkan, och så vidare.

De ryska myndigheterna visade redan i krigets början intresse för att utnyttja färdigheter och kunskaper hos den civil-befolkning som bodde i de baltiska områdena, och deporterade därför ganska stora grupper av människor längre in i Ryssland. Efter erövringen av Dorpat 1704 tvångsflyttades några hundra personer, nästan en hel mindre stad. Större delen av dem skickades till Vologda. De var hantverkare inom olika yrken, deras familjer, köpmän, arbetare och bönder från trakten. Det finns nästan inga uppgifter om läget för den deporterade civilbefolkningen, samtidigt som det skedde många rättsliga övergrepp mot just denna grupp.

Redan i början av kriget slog svenska befullmäktigade företrädare larm om att man i Moskva och andra städer upptäckt fall där svenska undersåtar sålts som slavar. Knipercrona under rättade till exempel i början av april 1706 de ryska myndigheterna om att

han hade uppgifter om att hustrun till fänriken Vasilij Golovin sommaren innan hade sålt tre fångar för 47 rubel. Redan tidigare hade hon sålt två kvinnor till greker, som i sin tur fraktade bort "varorna" till asiatiska marknader. I samma rapport nämner han tatarer, hos vilka det fanns över 40 fångar. I det konkreta fallet kom en snabb reaktion från den ryske tsaren. Redan den 15 april utgavs ett dekret till alla "greker, multaner och valacker", som bodde vid Nikolajs grekiska Uppenbarelseklöster om att de "under hot om dödsstraff icke måtte köpa svenska fångar eller "finnar". Trots det visste många att det på Ivan-torget inne i Kreml handlades med människor av skandinaviskt utseende. Särskilt rättslösa var de som hamnade i så kallad privat fångenskap, ett fenomen som uppstod som en följd av "segrarens rätt". Fångarna sågs som en förtjänt ersättning för deltagandet i kriget och som ett krigsbyte. Det ska sägas att denna rättighet först och främst gällde civilbefolkningen. Blivande fältmarskalken Alexander Mensjikov gjorde 1703 ett antal rekognoserande utfall mot Nyenskans och tog då aktivt lokala svenskar och letter till fånga, och antalet fångar steg snabbt till 2000 personer.

Av Galina Sjebaldina
Översättning: Bengt Eriksson

*Artikeln är ur tidningen
Sverigekontakt nr 3. 2016, Fortsättning i
nästa nr av Västanbladet.*

LANDET RUNT

ur olika medlemsblad

GRS byter Västanbladet med ett 60-tal andra föreningars tidskrifter. De finns tillgängliga i GRS bibliotek. Gunilla Brolund ger tips på några läsvärda artiklar i dessa och andra periodica.

Ale Släktforum, Medlemsblad för Ale Släktforskare, **Nr 1 2017**. Här berättar *Elisabeth Bergdahl* om riksdagsmannen **Joseph Hanssons** dramatiska liv. Han föddes 1707 i Stommen, Mossebo och avled där 1784.

Alir Anor, Medlemsblad för Forskarföreningen Alir, Söderhamn med omnejd, **Nr 4 2016**. Här tar *Krister Rundqvist* upp hur man gör när det fattas kyrkböcker. I samma tidning presenterar *Tony Jonsson* några soldater i mönsterrullorna.

Anbudet, informationsblad för Eskilstuna-Strängnäs Släktforskarförening, **nr 1 2017**. Den som släktforskar i Eskilstuna stöter ofta på problem. *Kjell Ivarsson* gör ett försök att bringa klarhet i en del problem som kan uppstå.

AnGripen, Medlemstidning för Malmö Släktforskarförening, **nr 4 2016**. *Niklas Hertzman* skriver dels om **svensk-amerikanska tidningar** och om de spännande saker man kan hitta där, och dels om en ny trevlig databas, **Svenskt Porträttarkiv**. Med den nya hemsidan – <http://spa.dnagen.se> -har det blivit lättare att söka.

An-Siktet, Folkare Släktforskarförening, **nr 3-4 2016**, tipsar om de många föreläsningar från Släktforskardagarna i Umeå 2016 man kan se på UR Play. Gå in på urplay.se på din dator, sök på

”släktforskardagarna Umeå” och vä bland ett flertal intressanta och lärorika föredrag.

Arosiana, Medlemsblad för Västerås Släktforskarclubb, **nr 3 2016 och 4 2017**. Här hittar vi ett flertal intressanta artiklar – om **avrättningar och bödler**, om **barnmorskornas** roll i samhället, om **sockenstämmoprotokoll** och om **domstolsforskning**. Vidare avhandlas **valloninvandringen** till Sverige och de frågor Sällskapet Vallonättlingar brukar besvara.

Hallandsfarares Information, Medlemsblad för Hallands Släktforskarförening, **nr 114**. *Lars Larsson* berättar om ”Den rike Kjäll i Lingshult – en ogudaktig man och trollkarl”, en rik och fruktad man som fick uppleva många tragedier i sitt liv.

I **Nr 115** får vi en inblick i vad **provinsialläkarnas** rapporter kunde innehålla – *Inger Gärdfors* berättar.

Kalix Forskar-Nytt, Medlemstidning för Kalixbygdens Forskarförening, **nr 2 2017**. Hur det var att gå i **byskolan 1938** berättar *Ake Pärsson* om, och *Bengt Engren* ger en livfull skildring om ett ”**sommarlov med förhinder**” i slutet av 1930-talet.

KGF-Nytt, Medlemstidning för Kronobergs Genealogiska Förening, **nr 136**. *Lars-Ake Stenemo* skildrar **nämndemännen** - de lokala makthavarna under 1600-talet. En mängd intressanta detaljer ges om nämndemännens uppgifter, rättigheter och skyldigheter.

Medlemsblad för **Hembygds och Släktforskare Nolaskogs, nr 108**. I två roande artiklar berättar *Signe Söderström* och *Rode Sjölund* om ett barns minnen av **julfirande** för hundra år sedan samt barns olika lekar i slutet av 1800-talet.

Släkthistoria, nr 8 2016. Ett flertal intressanta artiklar presenterar många olika ämnen. T ex beskriver *Kristina Ekero Eriksson* våra förfäders **matvanor**, om hur maten förvarades och tillagades. Vidare berättar *Peter Sjölund* i en artikel om hur **DNA-test** ger en ny bild av Sveriges historia.

Släkthistoriskt Forum, Tidning för Sveriges släktforskare, nr 1 2017. *Olle Söderström* går grundligt igenom hur det var att vara **torpare** och *Hanna Svensson* berättar om arbetet med att **digitalisera** 120 miljoner tidningssidor i Kungliga Bibliotekets samlingar. I en annan artikel presenterar *Olle Söderström* elva **bloggar** att inspireras av, och Arkiv Digital visar **tips och tricks** i sitt nya program. I **nr 2 2017** skriver *Olle Söderström* om **brott och straff** i gamla tider och *Hanna Svensson* går igenom smarta knep för **handskriftsläsare**.

Släkt och Bygd, Medlemsblad för Österlens Släkt- och Folklivsforskarförening, nr 1 2017, skriver om att danska riksarkivet i slutet av förra året gjorde **länsräkenskaperna** för åren 1559-1660 tillgängliga via internet. Deras adress är <https://www.sa.dk>.

Släktbiten, Medlemsblad för forskarföreningen Släkt & Bygd Bollnäs, nr 1 2017. Om de **sockenhantverkare**, som förr fanns på landsbygden, skriver *Lars B Andersson*.

Ättlingen, Skövde Släktforskarförening, nr 2 2016. *Torgil Hallböök* berättar om **Skara hospital** under medeltiden.

A-ANTI KVITETER

KÖPER - SÄLJER - BYTER

MYNT, FRIMÄRKEN, VYKORT, ANTIKVITETER

Sune Andersson

Bost. 031/87 55 77

a-antikviteter@telia.com

Södra vägen 75
412 54 Göteborg

Tel. 031/18 14 55
Mobil 0703/18 14 55

Posttidning B

Avsändare:

GöteborgsRegionens

Släktforskare

Erik Dahlbergsgatan 36 B

411 26 Göteborg

GöteborgsRegionens Släktforskare
Bibliotek och Forskarplatser

**Erik Dahlbergsgatan 36 B, 411 26 Göteborg,
Öppet mån-fre 10.00-14.00
Vissa lördagar 10.00-14.00**

**Ring dock alltid först och kolla
bemanning samt lediga forskarplatser.
Tel. 031-13 12 26**

**Öppet även 1 timma före varje föreningsmöte
E-post: g.r.s@telia.com
Hemsida: <http://grs.forening.genealogi.se>
PlusGiro: 24 23 85-3
Organisationsnummer 857204—7564**